



# Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Arařtırmalar  
Year: 7 - Number: 24 p. 203-216, Summer 2023

## Melikzâde Şehriyar ve Erdevân Şâh Hikâyesinin Ses, Şekil ve İmla Özellikleri\*

*Phonological, Morphological and Orthographic Features of Melikzâde Şehriyar and Erdevân Şâh's Story*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1287802>

Araştırma Makalesi /  
Research Article

Makale Geliş Tarihi /  
Article Arrival Date  
26.04.2023

Makale Kabul Tarihi /  
Article Accepted Date  
29.06.2023

Makale Yayın Tarihi /  
Article Publication Date  
30.06.2023

**Asya Studies**

### Öz

Medhî Derviş Hasan'a ait olan Melikzâde Şehriyâr ve Erdevân Şâh hikâyesi, 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başlarında yazılmış bir eserdir. Dönemin saraya yakın meddah ve kıssahânlarından olan Medhî, divan şiiri geleneğinin yanında halk ve tekke kültürlerinden de beslenmiş bir şairdir. Divan sahibi olan şair, eserlerini daha çok destan ve hikâye üzerine kurgulamıştır. Yedi yüz yetmiş tarihinde yazılan bu hikâyeyi de kendi üslubuna uygun bir şekilde düzenleyip manzum hâle getirmiştir. Mesnevi nazım biçiminde nazım-nesir karışımı olan metnin, Mısır, Konya ve Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde olmak üzere bilinen üç nüshası bulunmaktadır. Bunlardan Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde yer alan Hikâye-i Rıdvân Şâh hikâyesi, kitabın eksik bir nüshasıdır. Konya nüshası ise 1998 yılında Adnan İnce tarafından "Medhî'nin Rıdvân Şâh hikâyesi" başlığı altında tanıtılmış ancak metnin dil özellikleri üzerine herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada, Mısır Millî Kütüphanesine 9 ez-Zekiyye Mahtûât Türkiye ve Farsiye şeklinde kayıtlı olan Mısır nüshasının dil ve üslup özellikleri incelenmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde yüz varak ve on yedi satırdan oluşan nüshanın dış metin özellikleri hakkında bilgi verildikten sonra dil ve üslup özellikleri üzerinde durulmuştur. Dış metin özelliklerinde; metnin yazarı, konusu, yazılma sebebi ve üslup özellikleri; imlâ özelliklerinde ise ünlü ve ünsüz harflerin yazılışları, ses olayları ve eklerin kullanımları açıklanmıştır. Metinden alınan örneklerin hem Türkçe hem Arapça yazılışları verilmiştir.

**Anahtar kelimeler:** Medhî Derviş Hasan, Şehriyâr, Rıdvân Şâh, Mısır Nüshası, Dil ve Üslup

### Abstract

*The story of melikzade city and erdewan shah, which belongs to methi dervish Hasan, is a work written at the end of the 16th and the beginning of the 17th century. Methiy, who was one of the meddahs and anecdotes close to the palace, is a poet who was nourished by the tradition of divan poetry as well as folk and lodge cultures. The poet, who owns a Divan, mostly fictionalized her poems on epics and stories. He arranged this story in his own style and rendered it in verse. The text, which is a mixture of verse and prose in the form of masnavi, has 3 known copies in Egypt, Konya and in the library of Hacı Selim Ağa. The Konya copy was introduced by Adnan İNCE in 1998 under the title of "Rıdvân Shah story". No study has been done on the language features of the text. In this study, information is given about the language and stylistic features of the Egyptian copy registered as 9 ez-Zekiyye Mahtûât Turkey and Farsiye in the National Library of Egypt. In the introduction part of the study, information about the external text features of the one-hundred-leaf and seventeen-line copy is given, and then the language and stylistic features are emphasized. In the external text properties; author, subject, reason for writing and stylistic features of the text; In spelling features, spelling of vowels and consonants, phonetic events and the use of suffixes are explained. Both Turkish and Arabic spellings of the examples taken from the text are given.*

**Keywords:** Medhi Derviş Hasan, Shahriyar, Rıdvân Şah, Mısır Copy, Language and Style

### Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Yiğit, H. (2023). Melikzâde Şehriyar ve Erdevân Şâh Hikâyesinin Ses, Şekil ve İmla Özellikleri. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 7(24), 203-216.

\* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu makale için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

## GİRİŞ

### Melikzâde Şehriyâr ve Erdevân Şâh Hikâyesinin Dış Metin Özellikleri

Melikzâde Şehriyâr ve Erdevân Şâh hikâyesi 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başlarında Medhî Derviş Hasan tarafından yazılmış bir eserdir. Mısır Millî Kütüphanesine 9 ez-Zekiyye Mahtûtât Türkiye ve Farsiye şeklinde kayıtlı olan eserin Konya ve Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde iki nüshası daha bulunmaktadır. Bunlardan Konya nüshası üzerine 1998 yılında Adnan İnce bir makale yazmış ancak dil özellikleri üzerinde ayrıntılı bir çalışma yapmamıştır.

Eserin yazarı, Medhî Derviş Hasan, 16. yüzyılın sonuyla 17. yüzyılın başlarında yaşamış saraya yakın şairlerden biridir. III. Murat döneminde sarayda kıssahan olarak bulunmuş ve eserlerinde Medhî mahlasını kullanmıştır. 1595 yılında III. Murat'ın vefatından sonra Şam'da yaşamış olan şair, burada ebnâ-i tarikten Abdul Halim adlı kişinin isteğini yerine getirmek amacıyla bu eseri yazmıştır.

Mısır nüshası, yüz bir varaktan oluşan bir metindir. Nazım-nesir karışımı olan metnin her sayfasında 17 satır bulunmaktadır. Metnin ilk dört sayfasında anlatıcı, eser ve yazılma sebebi hakkında bilgiler vermiş daha sonra konuya geçmiştir. Metinde, Rey şehrinin hükümdarı Şehriyar ve oğlu Erdevan (Rıdvan) Şah'ın yaşadıkları aşk maceralarını anlatmıştır. Medhî, iki hikâyeyi iç içe anlatmıştır. Dördüncü varak ile on dokuzuncu varaklar arasında Şehriyâr ile Gülrüh aşkını devamında da Şehriyâr'ın oğlu Rıdvan Şah'ın cin taifesinden Şahin Cinnî'nin kızı Hurzâd'la yaşadığı aşk hikâyesini anlatmıştır. Hikâyenin baş kahramanlarından olan Hurzâd cin taifesinden bir peridir. Hurzâd'ın babası Şâh Cinnî, annesi Mihrü Perî, yedi kız kardeşi, Lâ-çîn Cinnî, Ergevân Cinnî, Merzebân Şâh Cinnî, Dâye, Sabâ, Şems Salih, Sad, Dilşâd hikâyenin diğer kahramanlarıdır. Şair, olağanüstü olaylara yer vermekle birlikte gerçeklikten kopmamak için hikâyede Bağdat, Şam, Kâbe, Umman Denizi gibi yer isimlerine yer vermiş ve Rıdvan Şah'ın soyunu da Süleymân Peygamber'in veziri Âsaf Berahyâ'ya dayandırmıştır (İnce, 1998: 273).

### Melikzâde Şehriyâr ve Erdevân Şâh Hikâyesinin Üslup Özellikleri

Melikzâde Şehriyâr-Erdevân Şâh hikâyesi, Arap harfleriyle nesih yazı türünde harekesiz yazılmıştır. Mesnevi nazım biçiminde nazım-nesir karışımı olan metin, klasik mesnevi düzeninden uzak bir şekilde oluşturulmuştur. Meddahlık geleneğinde yetişen şair, eseri halk hikâyesi formatında düzenlemiştir. Nesir kısmını, eserin giriş bölümünde daha çok kullanmıştır. Ayrıca bazı yerlerde nesir bölümlerini nazım bölümlerinin bir özeti şeklinde vermiştir. Eser içerisinde dört gazel bulunmaktadır. Mesnevi ve gazel bölümleri aruzun Fâilâtün Fâilâtün Fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Medhî, divan şiirinin ve halk edebiyatının özelliklerini eserlerine yansıtmış bir şairdir.<sup>1</sup> Şair, meddahlık geleneğinden geldiği için hikâye anlatımı geleneğinden uzaklaşmadan anlatmış ve bölüm başlarında "...neşr üstâd aydur uşta...", "...neşr râvi-yi ahbâr şöyle rivâyet ider ki...", "...râvi-i şîrin kelâm aydur...", "...neşr üstâd aydur sahn u dâna-yı gehen şöyle rivâyet ider kim..." gibi kalıp sözleri kullanmıştır.

### Melikzâde Şehriyâr ve Erdevân Şâh Hikâyesinin Dil Özellikleri

Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra Arapçayla birlikte Arap alfabesini de kullanmıştır. Bu nedenle Arap harfleriyle verilen eserlerde Türkçe kelimelerin yazımı konusunda farklılıklar ortaya çıkmıştır. Türkçede ünlülerin çok olması nedeniyle birçok ünlü ve ünsüzünün Arap alfabesinde tam karşılıkları bulunmamış ve Orta Türkçe döneminden itibaren verilen eserlerde farklılıklar ortaya çıkmıştır (Şahin, 2003: 33). Melikzâde Şehriyâr ve Erdevân Şâh hikâyesi yazıldığı dönem itibarıyla Türkçe, Arapça ve Farsçanın dil özelliklerini yansıtan bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Metnin dil özellikleri şu şekildedir:

#### Eserin İmlâ Özellikleri

##### Ünlülerin Yazılışları

##### "a" Ünlüsünün Yazılışı

"a" ünlüsü kelime başında elif (ا) ve üstünlü elif (آ) ile gösterilirken kelime içinde elif (ا), üstünlü elif (آ); kelime sonunda ise elif (ا) ve güzel he (ه) harfleriyle gösterilmiştir.

atub اَتُوبُ (17a/16), âdemî أَدَمِي ah أَه (7a/5).

<sup>1</sup> bkz. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü

başına **باشینه** (18a/5), cânla **جانله** (3a/7).

şabâ **شابه** (7a/11) şâha **شاهه** (7b/15)

#### “e” Ünlüsünün Yazılışı

“e” ünlüsü, kelime başında elif (ل) ile kelime ortasında ve sonunda güzel he (ه) ile karşılanmıştır.

eli **الی** (81b/9), eyleyüb **الیوب** (82a/6).

cümlemiz **جمله من** (82a/6), şehzâdemiz **شهرزاده من** (82a/14).

derdile **در دله** (54a/10), niçe **نیچه** (20a/14).

#### “ı-i” Ünlülerinin Yazılışı

Metinde “ı” ve “i” ünlüsü, kelime başında elif (ل) ve elif-ye (ای) ile kelime ortasında ve sonunda ye (ی) ile ifade edilmiştir.

ihtirâz **احتران** (73b/2), ışıgıñ **ایشیگن** (82b/15),

tağşır **تقصیر** (82b/16), didi **دیدی** (73b/16)

yumdı **بومدی** (53b/3), defteri **دفتری** (93b/5)

#### “o-ö” Ünlülerinin Yazılışı

“o-ö” ünlüleri, kelime başında elif-vav (او) harfleriyle gösterilirken kelime ortasında ise sadece vav (و) harfiyle göstermiştir. Türkçe kelimelerin sonunda “o-ö” harfleri bulunmadığı için metinde bu örneklere rastlanmamıştır.

ölümlü **اوللو** (53b/16), ol **اول** (53b/15).

söyledi **سویلدی** (56b/4), yoldaş **یولداش** (59b/8).

#### “u-ü” Ünlülerinin Yazılışı

“u” ve “ü” ünlüleri, kelime başında elif-vav (او) ile kelime ortasında ve kelime sonunda vav (و) harfiyle gösterilmiştir:

uşta **اوشته** (60b/9), üçüncü **اوچینچی** (5a/10).

bunlara **بونلار** (60b/4), seninçün **سینچون** (83b/13).

bu **بۇ** (83b/4), içerü **ایچرؤ** (7b/6).

#### Ünsüz Harflerin Yazılışı

“ç” harfi gec **کچ** (26a/14), ac **کک** (64b/17), kaç **کاج** (82b/9) örneklerinde olduğu gibi “cim” harfi ile gösterilirken; /c/ /ç/ değişimi de çiger (33a/3) kelimesinde görülmektedir. “p” harfide çalab

(73a/9) koyub **قویوب** (90a/2), çiblağ **چبلاق** (29b/11), barmağımı **برمنقی** (89b/9) örneklerinde

görüldüğü gibi “be” harfi ile yazılmıştır. “ğ” yerine şonra **مكن** (20a/2), öñinden **اوكدن** (88a/16),

diñler **دكلر** (85b/8) örneklerinde olduğu gibi “kef” kullanılmıştır.

Arapça harfleriyle yazılmış olan metin harekesiz yazılmış olmakla birlikte harekeli olarak yazılan kelime ve beyitler de bulunmaktadır. Örneğin:

3a/15. satırda “*hüsrev ve reng-i ‘irfân-ı kemâl*” **خَيْرُ وَرَيْكَ عِرْفَانِ كَانِ**, zerre **زرة** (3b/8), *mahalle* **عنه** (8b/10), *hallak* **خلاق** (8b/11) kelimeleri şeddeli, üstâd **استاد** (4a/12) kelimesi ötreli olarak verilmiştir.

### Ses Olayları

#### /i/ /e/ Durumu

Metinde kimi “e” ünlüsünün kullanıldığı yerlerde “i” ünlüsünün kullanıldığı kimi kelimelerde hem e’li hem de i’li örneklerin bulunduğu görülmektedir:

**بجه** (31a/4), **ایتدی** (46b/9), **یردی** (10a/7), **ویردی** (99b/11) ~ ver

**یللر** (32b/3), **یله** (13a/13) ~ **یل** (7a/6).

#### /ü/ /i/ Değişmesi

Eski Türkçede “u, ü” ünlüsüyle yazılmış bazı kelimeler Batı Türkçesinde düzleşerek “ı” ve “i” ile karşılanmıştır (Ergin, 1998: 83). Eski Anadolu Türkçesi döneminden sonra tamamlanan bu değişikliğe âit örnekler şu şekildedir:

berü > beri “beri, bu tarafa” beri **بری** (78a/12), için “için” > içün **یحون** (55b/12), kentü “kendi” > kendi **کندی** (32b/10) ~ **کندؤ** (2b/11)

#### /i/ /u/ Değişmesi

Eserde Eski Türkçede düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan “ı”lı bazı kelimeler bu değişiklik sonucu uyuma girmiştir:

karşı “karşı” > karşı **قارشو** (83a/2), soğık “soğuk” > şovuk **صوق** (73b/2), yabız “kötü, fena” > yavuz **ياوز** (18b/15).

#### /e/ /ö/ Değişmesi

Az görülen bir değişmedir. Metinde hâl zarfı olan “öyle” kelimesi hem eski “e’li hem de yeni şekliyle “ö”lü kullanılmıştır. Diğer örneklerde ise değişim görülmektedir:

eyle **ایله** (53b/5), öyle **اویله** (53a/2), bu eyle > böyle **بوyle** (3b/1), şu eyle > şöyle **شویله** (5a/4).

#### /u/ /a/ Değişmesi

Metinde bu değişimle ilgili iki örnek bulunmaktadır:

odun- “uyan-“ > uyan- **اویانو** (49b/5), ortu “orta” > orta, **اورت** (98b/13).

#### /t/ /d/ Değişmesi

Eski Anadolu Türkçesi döneminde ise t'li şekiller yer yer muhafaza edilmekle beraber baştaki "t" sesi genel itibarıyla d'ye dönüşmektedir. Genellikle ince sıradan kelimeler d'li kaydedilmiştir:

dil <sup>دل</sup> (2b/6), deve <sup>دول</sup> (16b/14), diyüb <sup>ديوب</sup> (3b/11), dün <sup>دون</sup> (30a/13).

Eski Anadolu Türkçesi'nde kalın sıradan kelimelerin ön seslerinde bulunan ve daha d'ye dönmemiş olan t'ler genellikle kurallı olarak "tı" harfi yazılmaktadırlar (Özkan, 2013:95). Metinde kelimelerin bazıları, söyleyişlerinden veya Türkçenin yazım geleneğinden kaynaklı olarak Eski Türkçedeki aslı şekillerini korumuştur. Aslı şekillerini koruyan kelimeler şunlardır:

tağ <sup>طاعا</sup> (24a/7), toköz <sup>طوقز</sup> (94b/15), tolu <sup>طلو</sup> (90a/6), toğrı <sup>طوغرى</sup> (65b/4).

#### /b/ /v/ Değişmesi

Eski Türkçe dönemindeki bazı kelimelerde b'ler v'ye dönüşmüştür:

bar > var <sup>وار</sup> (30b/7), bir- > vir- <sup>ويو</sup> (40b/8), yabız > yavuz <sup>ياوزا</sup> (81b/17), yalbar- > yalvar- <sup>يلوار</sup> (63b/10).

#### /k/ /h/ Değişmesi

Türkiye Türkçesinde kelime başında bulunan "h" sesi Eski Türkçedeki "k" sesini korumaktadır.

Metinde "kanı" "hani, nerede" <sup>قانی</sup> (54a/15) örneği bulunmaktadır.

Kelime içi "k > h" değişimi ise daha çok Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde görülen bir değişikliklerdir (Ergin, 1998: 418). Genelde Azeri sahasında yaygınlık kazanan bu kullanıma; Eski Anadolu ve Klasik Osmanlı metinlerinde de sıklıklarına göre değişebilen oranlarda rastlanır.

ağşam > aḡşam <sup>اخشم</sup> (59a/1), qorqıg > qorhu <sup>قورخو</sup> (68a/16), taqı > daḡı <sup>داغی</sup> (74a/4), yoḡsa > yoḡsa <sup>يوحسه</sup> (76b/16).

#### /k/ /g/ Değişmesi

Arap harflerini esas alan eski yazı dilinde "k" ve "g" harflerini ayrı ayrı gösteren bir işaret bulunmamaktadır. Bu nedenle "k-g" ayrımında Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi devresinde yazılmış olan çeviri eserler esas alınmıştır.

Eski Türkçede "k" olan eserde ise "g"li olarak kabul edilen kelime örneklerinden bazıları şunlardır:

geç- <sup>گي</sup> (87b/2), gel- <sup>گلا</sup> (87b/17), gün <sup>گون</sup> (88a/12), gönül <sup>گونول</sup> (92a/17), gice <sup>گجه</sup> (93a/13).

#### /d/ /y/ Değişmesi

Bu değişim, eserde Eski Anadolu Türkçesi sahasının diğer eserlerinde olduğu gibi kurallıdır:

bedü- > büyü- <sup>بويدوب</sup> (73b/1), edgü > eyü <sup>ايو</sup> (44b/8), ked- > gey- <sup>گيه</sup> (93a/10), qod- > qoy- <sup>قويد</sup> (95b/7), qudruq > quyruq <sup>قويروغ</sup> (27a/7).

#### Ünsüz düşmesi

Kelime başında ünsüz düşmesi: bol->ol <sup>اول</sup> (98b/3), yıḡaç>aḡaç <sup>اغچ</sup> (67a/16), yıḡla->aḡlar- <sup>اغلر</sup> (68b/3), yıрмаḡ>ırmaḡ <sup>ارماغ</sup> (75a/9).

Kelime içinde ünsüz düşmesi: edgü > eyü <sup>ابو</sup> (44b/8), içgerü > içerü <sup>ایچرا</sup> (7b/6), kalgan > kалан (16b/12), kergek > gerek <sup>کَرَک</sup> (17a/12), keltür- > getür- <sup>گتور</sup> (17b/16).

Kelime sonunda ünsüz düşmesi: açığ > acı <sup>احی</sup> (48b/10), asıg > aşşı <sup>اضی</sup> (50b/1), çerig > çeri <sup>چری</sup> (49a/15), tirig > diri <sup>دیری</sup> (89a/14), ellig > elli <sup>الی</sup> (21b/11).

#### ***Kalnlık İncelik Uyumu***

Metnin tamamında incelik-kalnlık uyumu Türkçenin diğer tarihi devirlerindeki gibi tamdır.

yanından <sup>یانندن</sup> (61a/15), leşkerinden <sup>لشکرندن</sup> (40a/4), yoldaşını <sup>یولداشینو</sup> (75b/12), bilmediler <sup>بلمدیلر</sup> (73a/13) yârlarıyla <sup>یارلارکله</sup> (26b/10).

#### ***Düzlük Yuvarlaklık Uyumu***

Yuvarlaklaşma Eski Anadolu Türkçesinin belirgin özelliklerinden biridir. Eski Türkçeden beri devam eden ikinci hece yuvarlaklığı vardır.

içerü <sup>ایچرو</sup> (7b/6), girü <sup>گرو</sup> (56b/13), ayruk <sup>ایرون</sup> (48a/8), karşı <sup>قارشو</sup> (58b/15).

Eski Türkçedeki “g” sesinin erimesi sonucu yuvarlaklaşma ortaya çıkmaktadır. Kelime sonundaki “g” sesi, Eski Anadolu Türkçesinde kendinden önceki ünlünün açıklığında sızıcılaşarak erir ve ünlüyü uzaklaştırarak yuvarlaklaştırır. Az sayıda kelimedede ünlünün düzlüğünü koruduğu görülür (Şahin 2015: 42):

çapu <sup>چوا</sup> (81a/3), çamu <sup>چو</sup> (85a/17), çapu <sup>چاپو</sup> (37b/6).

#### ***Ünlü Türemesi***

Kelimeyi genişletme olayıdır. Yabancı kelimeleri, Türkçenin kelime yapısına uydurmak amacıyla ortaya çıkar:

hışm ~ hışım <sup>خشم</sup> (39b/16), hayr ~ hayır <sup>خیر</sup> (38b/10), şabr ~ şabır <sup>صبر</sup> (61b/3), şükr (18b/3) ~ şükür <sup>شکر</sup> (14b/15).

#### ***Hece Kaynaşması (Birleşme)***

İki kelime arasında gerçekleşen birleşmedir. Birinci kelimenin son sesi ile ikinci kelimenin ön sesinin kaynaşması sonucunda oluşur (Korkmaz, 2010: 116). Metindeki örnekler şunlardır:

kendü+ özi > kendözi <sup>کندوز</sup> (20a/11), ne + içün > niçün <sup>نیچون</sup> (10a/1), bu eyle > böyle <sup>بوyle</sup> (20b/8), şu eyle > şöyle <sup>شوyle</sup> (21a/2).

#### ***Ünlü Düşmesi***

Ünlü düşmesi Türkçede, kelime başında, içinde ve sonunda ünlülerin düşmesiyle oluşur (Şahin, 2015: 45). Metindeki örnekler şunlardır:

göñülü > göñli <sup>گوگی</sup> (86a/4), anuñ ile > anuñla <sup>انکله</sup> (16b/13), seniñ ile > seniñle <sup>سنگله</sup> (47a/6), olur iken > olurken <sup>اولورکن</sup> (49b/13), kim ise > kimse <sup>کمه</sup> (10a/10).

Yabancı kökenli bazı kelimelerde ünlü düşmesi görülmektedir:

deverân > devrân <sup>دورانه</sup> (5a/11), seyerân > seyrân <sup>سیران</sup> (72a/5).

**Ekler****İsim Çekim Ekleri****Çokluk eki**

Eski Türkçeden bu yana çokluk eki olarak “+IAr” eki kullanılmıştır. Bu ek iyelik, ilgi ve hâl eklerinden önce kullanılmaktadır.

râbitaları **رابطه لری** (3b/14), şinâslardan **شیناسلردن** (11a/13), sözler **سوزلرک** (13b/5).

“+IAr” ekinin Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi ve günümüz Türkçesinde kullanılmayan bir şekli de sayılardan sonra gelen isimlerde kullanılmasıdır. Metinde “+IAr” ekinin sayı sıfatlarından sonra geldiği de görülmüştür:

yedi yıldızlar **یدی بلدزلر** (47b/3), yedi kızlar **یدی قزلر** (47b/13).

Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde ise çokluk kategorisini bünyesinde barındıran kelimeler kullanılmıştır:

fezâil **فضایل** (3a/5), ‘ulemâ **علماء** (3a/11).

Eski Türkçe döneminde “+lar” çokluk eki yanında “+gun, +gün, +kün, +kun; +an, +en, +z, +t, +s” ekleri de çokluk eki anlamında kullanılmıştır (İlhan, 2009: 5). Bunlardan “+An” ve “+z” gibi ekler bazı kelimelerde kalıplaşmış biçimde görülmektedir:

erenler **ارنلر** (88a/15), gözi **گوزی** (88b/5), oğlan **اوغلان** (6b/15).

**İyelik Ekleri**

İyelik ekleri mülkiyet ve sahiplik bildirmektedirler. Türkçenin Eski Türkçe döneminden başlayarak günümüze kadar aynı iyelik ekleri kullanılmıştır (Gülsevin, 2011: 86).

Teklik 1. şahıs eki: -m, -(u)m, -(ü)m

(benim) zülfüm **زلفم** (7a/9), gönlüm **گوگلم** (15b/8).

Teklik 2. şahıs eki: -(u)ñ, -(ü)ñ

(senin) şimşir **شمشیرک** (19b/16), taqdir **تقدیرکن** (62a/16).

Teklik 3. şahıs eki: -ı, -i, -sı, -si

(anun) kaydını **قیدینی** (71a/15), şâlihiñ silsilesi **سلسله سی** (5b/10).

Çokluk 1. şahıs eki: -(ı, u)muz, -(i, ü)müz

(bizim) şirvânımız **شروانمیز** (84a/16), kışşamız **قششامیز** (23b/4).

Çokluk 2. şahıs eki: -(ı, u)ñuz

(siziñ) rızâñız **رضانیز** (94a/4), maqşūdunız **مقصودنیز** (92a/14).

Çokluk 3. şahıs eki: -ları, -leri

(anlarıñ) cevâblarına **حوالیرنه** (23a/13), ‘âşıklarıñ kayguları **قیغولری** (76a/9).

**Hâl Ekleri****İlgi Hâli Eki (Genitif Hâli)**

Eski Türkçede “-ıñ, -iñ, -uñ, -üñ, -nıñ, -niñ, -nuñ, -nüñ” ekleri kullanılmıştır.

buların kaydını **بولارک قیدی** (71a/16), herbirinin göñline **هربرینک گوگله** (76a/14), derdimin dermânına **دردمک دوماننه** (25a/16).

**Yükleme Hâli Eki (Akkuzatif Hâli)**

Bu ek, Eski Türkçedeki “+(I)G” yükleme ekindeki “g” sesinin düşmesi sonucunda oluşmaktadır. “-(y)I” eki Eski Anadolu Türkçesinde isim ve zamirlere getirilen bir ektir (Şahin, 2015: 50). Ünlü ile biten kelimelerde ünlü ile yükleme hâli arasında bağlayıcı ünsüzün ortaya çıkması Eski Anadolu Türkçesine özgü bir durumdur (Yıldız, 2000: 20).



bu hevâyî **بوحواری** (43b/6), nâziḳ mizâcî **نازک مزاجی** (84b/3), kendüñi **کندوکی** (2b/4).

#### **Yönelme Hâli Eki (Datif Hâli)**

+ (y)A eki ismin yöneldiğini, yaklaştığını belirtir. Eski Türkçede “ka/+ke, +ga/+ge” ile karşılanan yönelme hâli, Batı Türkçesinde ekin başındaki ğ ve g ünsüzlerinin düşmesiyle + (y)A’ya dönüşmüştür (Ergin, 1998: 234).

derdime **دردمه** (25a/17), baḡa **باک** (25a/17), kendüye **کندویه** (27a/5).

#### **Bulunma Hâli Eki (Lokatif Hâli)**

Eski Anadolu Türkçesinde ünsüz uyumuna girmez. Fiilde ifade edilen oluş ve kılışım yerini bildirmektedir (Korkmaz, 2003: 289).

kenârında **کنارند** (27b/3), şikârda **شکاردا** (29a/9), bunda **بوندا** (52b/8).

#### **Uzaklaşma Hâli Eki (Ablatif Hâli)**

Cümlede fiilin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaştığını belirtmek için kullanılan ektir (Ergin, 1998: 235). Eraslan’a göre ek “+ dIn, +dUn” isimden isim yapma eki ile “+DA” bulunma hal ekinin karışmasıyla ortaya çıkmıştır (Eraslan, 1999: 381-385).

tañrıdan **تنگریدن** (27b/4), ḡârmandan **غارمندان** (28b/10), ḡamıñdan **غامیñدن** (52b/14).

#### **Eşitlik Hâli Eki (Ekvatif Hâli)**

Eski Türkçeden itibaren değişik fonksiyonlarda kullanılan ve zamanla türetme eki özelliği de kazanmış olan bir durum ekidir (Şahin, 2015: 53)..

derince **دینجه** (81a/15), dilince **دینجه** (67b/10), yelesince **یلهسنجه** (79b/6).

#### **Vasıta Hâli Eki (Enstrumental Hâli)**

“(I)n, +(y)(I)A”, bile, birle, ile, fiilin gösterdiği iş, oluş ve hareketin hangi araçla ve neyle, kimle yapıldığını gösteren durumdur (Parlatır-Şahin, 2010: 50). Adın belirttiği nesnenin fiile aracı olduğunu belirtmek için kullanılır. “+(I) IA” ve ünlülerle biten kelimelerden sonra +yIIA şeklinde kullanılabilir (Hacıeminoğlu, 1974:31). Bu şekil “ile (<bile<birle)” edatının ekleşmesiyle oluşmuştur (Çağırın, 2000:379)..

ḡayırıla **غیریله** (38b/10), birle **برله** (43b/12), cânla **جانله** (44b/17).

#### **Yön Gösterme Hali (Direktif)**

“+rA, +ArU” Eski Anadolu Türkçesinde ekin başındaki “g” ünsüzü sızıcılaşıp kaybolarak, “+ArU (<+GarU)” şeklini alır (Yıldız, 2000: 24).

içerü **ایچرو** (7b/6), içre **ایچره** (15b/13).

#### **Fiil İşetme Ekleri**

##### **Şahıs Ekleri**

Eski Anadolu Türkçesinde kip ve zaman eklerinin ardından zamir kaynaklı kişi ekleri ve iyelik kaynaklı kişi ekleri kullanılır (Şahin, 2015: 61). Zamir kaynaklı şahıs ekleri haber, istek ve gerekli kipleriyle kullanılır. İyelik kaynaklı şahıs ekleri daha çok görülen geçmiş zaman ve şart kipi çekimlerinde kullanılırlar.

##### **Zamir Kaynaklı Şahıs Ekleri**

Teklik 1. Şahıs: -m

virem **ویرم** (8a/17), olam **ولم** (58b/5).

Teklik 2. Şahıs: -sın, -sin



dökersin **دوکرسین** (33a/7), yarasın **یراسین** (68a/10).  
Teklik 3. Şahıs: -

qalmış **قالمش** (68b/12), tabşurdi **تابشوردی** (68b/1).  
Çokluk 1. Şahıs: -uz, -üz, -ız, -iz

olmuşuz **اولشوز** (82a/4), qalmışuz **قالمشوز** (66b/11).  
Çokluk 2. Şahıs: -sız, -siz

yaqarsız **یاقرسز** (14a/4), çekersiz **چکرسز** (42a/6).  
Çokluk 3. Şahıs: -lar, -ler

buyırdılar **یوردیلر** (42b/1), açmışlar **اچمشلار** (70b/13).

### 3.1.4.2.2.1.2. İyelik Kaynaklı Şahıs Ekleri

Teklik 1. Şahıs Eki: -m

çıksam **چقسه** (8a/13), olursam **ولورسم** (58b/5).  
Teklik 2. Şahıs Eki: -η

getürdin **گتوردک** (15a/9), virirsen **ویررسک** (15b/17).  
Teklik 3. Şahıs Eki: -

düşer **دوشرا** (16a/9), virdi **ویردی** (18a/10).  
Çokluk 1. Şahıs: -k

gördük **گوردک** (25a/10), bilmedik **بلدک** (78a/9).  
Çokluk 2. Şahıs: -ηız, -ηiz

kıldırηız **کلدکیز** (15b/9), bildirseniz **بلدیرسکیز** (23a/8).  
Çokluk 3. Şahıs: -lar, -ler

dirlər **دیرلر** (5a/5), qomışlar **قومشلار** (22b/6).

### Şekil ve Zaman Ekleri

Türkçede haber (bildirme) ve dilek (tasarlama) olmak üzere iki çeşit kip vardır. Haber kipleri, zaman anlamı verirken dilek kiplerinde ise hareketin zihinde tasarlanması söz konusudur. Bu kip içindeki farklı ekler, zihindeki söz konusu hareketin hangi yolla tasarlandığını ifade eder (Şahin, 2015: 62).

#### Haber (Bildirme) Kipleri

##### Görülen Geçmiş Zaman Eki

Görülen geçmiş zaman eki “-dİ” dir. Geçmiş zamanda gerçekleştirilen eyleme kişinin bizzat tanık olduğu durumlarda kullanılır (Şahin, 2015: 62).

kıldılar **کلدیلر** (23b/2), buldın **بولدک** (72a/14).

##### Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki

“-mİş” eki öğrenilen geçmiş zaman eki olarak kullanılır. Başkasından duyulma anlamı vardır. Ekin ünlüsü daima düzdür (Şahin, 2015: 63)..

gezmişim **كرفشم** (80a/16), tütmiş **طوتمش** (70b/11).

#### **Geniş Zaman Eki**

Geniş zaman eki “-(V)r”dir. Fiilin belirtilen hareketin her zaman yapıldığını ifade eder. Geniş zaman olumsuzu “-mAz”dır (Şahin, 2015: 64).

idersen **ایدرسك** (5a/16), itmezem **اتمزم** (9a/12).

#### **Şimdiki Zaman Eki**

Eski Anadolu Türkçesinde şimdiki zamana ait bir ek yoktur. Geniş zaman eki “-(V)r” aynı zamanda şimdiki zaman içinde kullanılmaktadır (Şahin, 2015: 65).

virirsin **ويررسن** (23a/16), bilürsin **بلورسن** (58b/6).

#### **Dilek (Tasarlama) Kipleri**

##### **Emir Kipi**

Fiilde belirtilen hareketin emir yoluyla tasarlandığını anlatır (Şahin, 2015:66).

Teklik 1. Şahıs : -AyIn

olaym **اولاين** (52b/9), ideyin **ايدين** (8a/1).

Teklik 2.Şahıs : -GII ~ -Ø

virgil **ويركل** (59b/3), gel **كل** (62b/14).

Teklik 3.Şahıs : -sUn

olsun **اولسون** (39b/1), gelsün **كلسون** (39a/10).

Çokluk 1.Şahıs : -(y)AIUm

görelim **كورلم** (49a/9).

Çoğul 2.Şahıs :-(U)η ~ -ηız

virin **ويرك** (68a/10), kılmız **كلكز** (77a/5).

Çokluk 3. Şahıs : -sUnlAr

kılısunlar **كلسونلر** (86b/6), eylesünler **ايلسونلر** (60b/6).

##### **Şart Kipi**

Fiilin ifade ettiği hareketi dilek yoluyla tasarlayan kiptir. Eki “-sA” dır (Şahin, 2015: 67).

alursam **الورسم** (9a/4), olsam **اولسم** (50b/3).

##### **İstek Kipi**

Fiilin ifade ettiği hareketin istek yoluyla tasarlandığını anlatır. Buradaki gerçek istek eki olup Eski Anadolu Türkçesinde kullanılmış, daha sonraki dönemlerde şart ve emir ekleriyle karşılanır olmuştur.

olasın **اولهسن** (55b/3), şanasın **شانهسن** (56b/17).

##### **Gereklilik Kipi**

Fiilin ifade ettiği hareketin gerekliliğini tasarlayan ektir. Eski Anadolu Türkçesinde bu kipe ait bir ek yoktur. “-sA” şart ekinin “gerek” kelimesiyle birlikte kullanılmasıyla gereklilik anlamı oluşur (Şahin, 2015: 67).

görsem gerek **كورسكرك** (43a/6), versem gerek **ورسمكرك** (43a/6).

**Yapım Ekleri****İsimden İsim Yapan Ekler**

İsim kök ve gövdelerinden yeniden bir isim yapmak için kullanılan yapım ekleridir (Ergin, 1998: 154).

+Cı eki:

yağmacı **يعاجي** (49a/15), yardımcı **ياردجکيا** (78b/17).

+dAş eki:

hâldaşına **هالداشکها** (31b/2), yoldaş **يولداش** (40b/17).

+dUz eki:

gündüzi **گوندوزي** (57b/9).

+ge eki:

özge **اوزگه** (24a/13).

+Incl/++UncU eki:

altıncı **التنجي** (44b/9), beşinci **بستجي** (44b/8).

+Ilk eki:

zârlıklar **زاريلقلا** (60a/15), ferruhlık **فريخ لقا** (41b/12).

+II/+IU eki:

göyniklü **گونیکلو** (11b/3), kötekli **کوتکلو** (75b/6).

+mİş eki:

yetmiş **يتميش** (3b/13).

+sUz eki:

ağyârsız **اغيارسز** (39a/14), görksiz **گورک سز** (67a/6).

**İsimden Fiil Yapan Ekler**

İsim soylu bir sözcüklerden fiil türetmek amacıyla kullanılan eklerdir (Ergin, 1998: 179).

+A- eki:

oyladı **اوينادي** (24a/5), yaşandı **ياشاندی** (61b/16).

+IA- eki:

bağışla **باغشله** (60b/5), başladı **باشلادی** (29b/5).

+(A) r- eki:

kararup **قاروروب** (57b/17), şararmış **شارارمیش** (31b/1).

**Fiilden İsim Yapan Ekler**

Fiil kök ve gövdelerinden isim türetmek için kullanılan yapım ekleridir (Ergin, 1998: 179).

-A eki:

çevresi **چوروسي** (49a/12), göre **گوره** (18a/17).

-(A)K eki:

dilek **دلك** (78b/16), yatağı **ياتاغی** (19a/10).

-I eki:

çalgu جلعو (16b/14), sevgili (54a/13).

-Um eki:

ölüm الموت (75a/17).

-mur eki:

yağmur بغور (73a/1).

-U eki:

korquyu قورقوي (81b/5), yazısın یازین سن (75b/10).

### Fiilden Fiil Yapan Ekler

Fiil kök ve gövdelerinden fiil türetmek için kullanılan yapım ekleridir (Ergin, 1998: 200).

-Ar- eki:

kopardı قویاردی (17b/12), kızarmış قرزمش (20b/2).

-dlr/-dur eki:

bildirseniz بديرسک (23a/8), öldirdi اولدیردی (27a/4).

-gür- eki:

irgür ایرکور (19b/15).

-(I)- eki:

yorulubdır یوریلوبدر (59a/15), yıkıldı یقلادی (28a/3).

-(X)n- eki:

taşındı طاشیدی (75a/3), dolandı دولندی (76a/9).

-(X)ş- eki:

şorışub شوریشوب (98b/6), görüşdiler گورشدیلر (98b/6).

-t- eki:

uzatdı اوزاتدی (28a/2).

### Fiilimsiler

Fiil kökünden türeyip cümlede isim, sıfat ve zarf görevlerinde kullanılan kelimelerdir. Fiilimsiler diğer fiilden türemiş isimlerden farklı olarak fiillerin eylem ve zaman özelliğini devam ettirir (Şahin, 2015: 71). Fiilimsiler, isim sınıfına geçmiş olsa da tam anlamıyla isim gibi kullanılmazlar ya da fiil olmaktan tam anlamıyla uzaklaşmazlar (Parlatır-Şahin, 2010: 83). İsim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil olmak üzere üç grupta incelenmektedir.

### İsim- Fiiller (Mastarlar)

Mastarlar fiillerin isme dönüşmesini sağlayan eklerdir. Fiile başka bir anlam yüklemeyen fiilden hareket ve iş ismi yapar ve kelimenin isim çekim eklerini almasını sağlar (Şahin, 2015: 71)

-mAk eki:

almak المک (16b/8), söylemek سولمک (44b/16).

-mA eki:

gelmesi گلمسی (5b/2), etmesi اتمسی (3b/11).

**Sıfat-Fiiller (Partisipler)**

Hareket ve zaman bildirerek nesnelere niteleyen kelimelerdir. Geçici isimler yapmasına rağmen zaman içerisinde sıfat-fiil ekini alan bazı kelimeler kalıcı isim olmuştur (Şahin, 2015: 72).

-(y)An eki:

bu oturan kızları **اوتورن قزلر** (43b/4), geçen ahvâlini **يچن احوالني** (51a/4).

-dIK:

olmadığının sebebi **اولدوغنك سببي** (23a/6), yatdığı yir **ياتدوغي يير** (88b/)

-mAz eki:

virilmez cevâb **وييرلنمز جواب** (7b/16), bilinmez râzı **بيلنمز رازي** (63b/13).

-mİş eki:

yaradılmış âdemîdir **ياردلمش ادميدر** (44a/13), yanmış gönlümü **يانمش گولم** (58b/2).

**Zarf-Fiiller (Gerundiumlar)**

Cümlede yüklem anlamını farklı yönlerden etkileyen, şahıs ve zaman belirtmeyen, bir asıl fiilden sonra gelerek yardımcı fiillerle birleşik fiiller oluşturan kelimelerdir (Korkmaz, 2010: 251).

-ArAğ eki:

giderek **گيدرك** (25b/13), iderek **ايدرك** (72a/5).

-dUKÇA eki:

oldukça **اولدقچه** (70a/14), kıldıkça **كلدقچه** (70a/15).

-(I)ken eki:

giderken **گيدركن** (30a/13), söyleşürken **سويلىشوركن** (35b/1).

-(y)IncA eki:

olınca **اولنجا** (17b/9), varınca **وارنججه** (22a/16).

-mAdIn eki:

bulmadın **بولمدين** (50a/10), şatmadın **شاتمدين** (66a/11).

-(y)UbAn eki:

idüben **ايدوبن** (4a/6).

-(y)Ub eki:

çalmayub **چالمايوب** (4b/12), taşub **طاقوب** (26b/3).

**SONUÇ**

Melikzâde Şehriyâr ve Erdevân Şâh hikayesi, Arap harfli, nesih yazı türünde harekesiz olarak yazılmış bir metindir. Mesnevi nazım biçiminde nazım-nesir karışımı olan metin, klasik mesnevi düzeninden uzak bir şekilde yazılmıştır. Meddahlık geleneğinden gelen yazar, olayları halk hikayesi formatında düzenlemiş ve hâkim bakış açısıyla anlatmıştır. Eser, 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başlarında yazılmıştır ve Osmanlı Türkçesinin dil özelliklerini yansıtmıştır. Arap harfleriyle harekesiz yazılmış olan metnin bazı yerlerinde harekeli sözcük ve cümleler kullanılmıştır. Metinde, Türkçe sözcüklere Arapça ve Farsça kökenli sözcükler kadar yer verilmiştir. Bu da eserin söz varlığı ve içerik yönüyle anlaşılır olmasını sağlamıştır. Türkçenin bol ünlü bir dil olması ve birçok ünlü ve ünsüzün Arap alfabesinde tam karşılıklarının olmaması nedeniyle ünlü ve ünsüz harflerin kullanımında farklılıklar görülmüştür. Metinde ünlü harfler kelimenin başında, ortasında ve sonunda farklı harflerle karşılanmıştır.

Ünsüz harflerden “ç” harfi “cim” harfi ile gösterilirken “p” harfi de “be” harfi ile yazılmıştır. “ñ” yerine “kef” kullanılmıştır. Türkçenin tarihi gelişim sürecinde ünlü ve ünsüz harflerde görülen değişimler metinde kullanılan sözcüklerde de rastlanılmıştır. Çekim eklerinde kullanılan eklerin Türkçe ve alıntı kelimelerde farklı şekillerde kullanıldığı görülmektedir. Örneğin çokluk eki hem Eski Türkçeden bu yana gelen “1Ar” kullanılmış hem de Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerde ise çokluk kategorisini bünyesinde barındıran kelimeler kullanılmıştır. Türkçede bildirme (haber) ve tasarlama (dilek) kiplerine ait örnekler bulunmaktadır. Haber kiplerinde gelecek zamana ait örnekler görülmemiştir. Geniş zaman eki aynı zamanda şimdiki zaman eki olarak kullanılmıştır. Fiilimsiler ise tümcelerdeki anlam akışının sağlanmasında önemli bir unsur olarak kullanılmıştır. Özellikle zarf-fiil ekleri metinde çok fazla kullanılmış ve eserin akışında önemli bir rol oynamıştır.

#### **Yazarlık Katkısı**

Araştırma yazar tarafından tek başına yürütülmüştür.

#### **Etik Kurul Beyanı**

Bu araştırma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

#### **KAYNAKÇA**

- Çağırın, Ö. (2000). Tıbb-ı Nebevi’de İsim Çekimi Ekleri. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – *Belleten*. 45 (1997), 354-384.
- Eraslan, K. (1999). *Çıkma Hâli (Ablativ) Ekinin Oluşumu*. III. UTDKB. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (1998). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1974). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Millî Eğitim Yayınları.
- İlhan, N. (2009). *Türk Dilinde Çokluk*. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- İnce, A. (1998). Medhî’nin Rıdvan Şah Hikâyesi. *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağan Sayısı, (9-10), 273-308.
- Korkmaz, Z. (2010). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Özkan, M. (2013). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi Yayınları.
- Parlatır, İ. & Şahin, H. (2010). *Türk Dili*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Şahin, H. (2015). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldız, Ö. (2000). “Orta Türkçe Lehçeleri’nde Karşılaştırmalı İsim Çekim Ekleri ve Eski Anadolu Türkçesinin Yeri”. *Dil Dergisi*, Ankara, 88, 14-28.